



# İzmir'in Bir Dağ Köyü: Yamanlar ve Yamanlar Yörükleri Üzerine Etnotarihsel Bir İnceleme

## A Mountain Village of İzmir: An Ethnohistorical Study of Yamanlar and the Yamanlar Yuruks

**Ozan Uştuk\***  
**Yasemin Özcan Gönülal\*\***

### Öz

Bu çalışmada, İzmir kent merkezine çok yakın mesafede olmasına rağmen literatürde hakkında son derece sınırlı bilgi bulunan Karşıyaka ilçesine bağlı Yamanlar Köyü Yörüklerinin tarihi, dili ve köyün geçirdiği sosyal ve iktisadi dönüşüm konu edilmiştir. Köyün hemen yanı başında bulunan Osmanlı döneminden kalma köy mezarlığından ulaşılan bilgilere göre Yamanlar Yörüklerinin en az 400 yıldır bu bölgede varlık gösterdikleri anlaşılmıştır. Köyün bulunduğu Yamanlar Dağı aynı zamanda İzmir'in (Smyrna) kuruluşuna tanıklık eden antik dönemden kalan mirası sebebiyle de önem taşımaktadır. Kentin zamanla Yamanlar Dağı'ndaki yerleşim

Geliş Tarihi (Received): 23.11.2022 - Kabul Tarihi (Accepted): 25.06.2023

\* Dr. Öğr. Üyesi. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü İletişim bilimleri, antropoloji, sosyoloji / İzmir Institute of Technology Communication sciences, anthropologysocialy. ozanustuk@gmail.com. ORCID ID 0000-0002-4062-8404

\*\* Dr. Öğr. Üyesi İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Genel Kültür Dersleri Bölümü, yaseminozcan@iyte.edu.tr. ORCID ID 0000-0001-7920-6906

bölgelerine doğru gelişmesi, köyün sosyal ve iktisadi yaşam biçimini değiştirmiştir. Geleneksel geçim biçimlerinin yok olması, köylülerin yaşamlarını zorlaştırdığı gibi kültürel miras ögesi olarak görülebilecek pratiklerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Çeşitli veri toplama yöntem ve tekniklerinden faydalanılan bu incelemede, köydeki gündelik yaşamı betimlemeye yönelik saha bir çalışması yürüttük. Bu çalışma kapsamında göre yöre halkıyla yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler yapılmış, sözlü tarih incelemesi gerçekleştirildi. Bu yöntemle hem yazılı dokümanlar hem de sözlü verilerin analizi arasında bir denge kurmaya çalışarak Yamanlar Köyü'nün etnotarihsel bir tasvirini yapmak, geçirdiği sosyal ve iktisadi değişimi anlamlandırmak ve İzmir Yörükleri hakkındaki literatüre katkı sunmayı amaçladık.

**Anahtar sözcükler:** *Yamanlar köyü, Yamanlar Yörükleri, etnotarihsel araştırma, İzmir, iktisadi ve sosyal değişim*

### Abstract

This study examines the history, language, social, and economic transformation of the Yuruks living in the Yamanlar Village located in the Karşıyaka district, where there is relatively little

information in the literature despite its proximity to the Izmir city center. Information collected from the Ottoman Era cemetery adjoining the village reveals that the Yamanlar Yuruks have lived here for at least 400 years. Mount Yamanlar, where the village is located, is of great importance because of its ancient history, as it witnessed the founding of Izmir (Smyrna). The social and economic lifestyle in the village has transformed as the city expanded toward residential areas atop Mount Yamanlar. The loss of traditional livelihood practices challenged the villagers and severely influenced their customs, which might be considered valuable pieces of cultural heritage. In this study, we conducted fieldwork, during which various data collection methods and techniques were employed to describe daily life in the village. Within the scope of this study, semi-structured and unstructured interviews were conducted with the local people, and an oral historical study was carried out. With this method, we aimed to present an ethnohistorical description of the Yamanlar Village by trying to establish a balance between the analysis of both written documents and oral data to make sense of the social and economic change it has undergone and to contribute to the literature on Izmir Yuruks.

**Keywords:** *Yamanlar village, Yamanlar Yuruks, ethnohistorical research, Izmir (Smyrna), economic and social change*

### Extended abstract

This study examines the history, language, social, and economic transformation of the Yuruks living in the Yamanlar Village located in the Karşıyaka district, where there is relatively little information in the literature despite its proximity to the Izmir city center.

Most of the Yuruks in Anatolia are nomadic-shepherd or semi-nomadic Turkmen communities dispersed to the north and south of the Taurus Mountains and primarily live near the Aegean coast. The nomads move between the kishlaks (winter quarters) and yaylaks (highlands) throughout the year since their primary income depends on transhumance. The term “*yuruk*” describes the current and primarily nomadic Turkmen clans descending from the Oghuz Turks. The term derives from the Old Turkish words “*yügruk*,” “*yügürük*,” and “light-footed” (< *yügür*+*Uk*). *Dîvânu Lûgâti't-Türk* (DLT), *The Turkish Dialects Dictionary*, defines *yügruk* as “light-footed”. These people are “semi-nomadic”, like most Anatolian Yuruks, because they live in adobe houses for the winter and take their livestock to the highlands in the summer.

The government set up many systems from the end of the 15<sup>th</sup> century to encourage Turkmen nomads to settle down using various rewards such as assurances over the acquired lands and direct employment in the public sector. The lands were parceled up, as part of the Tanzimat reforms, particularly the *Arazi Kanunnamesi* (the Land Code), and as a result, the yaylaks and the kishlaks of the Yuruks remained in the villages and the lands of villagers. Because the Yuruks, whose mobility was restricted, had to pay rent to the legal entities to use the yaylaks, the cost of maintaining nomadic livestock increased and the number of the herds decreased. On the other hand, as Turkey's industrialization process advanced in the latter half of the 20<sup>th</sup> century, villages that had long been agriculture and animal husbandry centers and whose production history spanned over several centuries started to become deserted. As a result, local people started to migrate to the city in search of “insured work, a regular salary, and a comfortable life”. Among the communities sharing this fate is the Yamanlar Yuruks, who live in their villages on Mount Yamanlar in Karşıyaka, İzmir.

Researchers frequently use a variety of data types in ethnohistorical studies. The data can be comprised of collections, genealogies, and folklore, including indigenous languages, archaeological records, maps, drawings, photographs, and artefacts. Furthermore, official documents contain travelogues, missionary records, administrative records, forensic records, treaty records, memoirs, policy statements, and published narratives are used as well. In this study, we conducted fieldwork, during which various of the abovementioned data collection methods and techniques were used, to describe daily life in the village. Within the scope of this study, semi-structured and unstructured interviews were conducted with the local people and an oral historical study was carried out. With this method, we aimed to present an ethnohistorical description of the Yamanlar Village by trying to establish a balance between the analysis of both written documents and oral data to make sense of the social and economic change it has undergone and to contribute to the literature on İzmir Yuruks.

Information collected from the Ottoman Era cemetery adjoining the village reveals that the Yamanlar Yuruks have lived here for at least 400 years. Mount Yamanlar, where the village is located, is of great importance because of its ancient history, as it witnessed the founding of İzmir (Smyrna).

The social and economic lifestyle in the village has transformed as the city expanded toward the residential areas atop Mount Yamanlar. The loss of traditional livelihood practices challenged the villagers and severely influenced their customs, which might be considered as valuable aspects of cultural heritage.

By augmenting the information from various data sources, oral historical research offers us an accurate picture of the village's main problems. The increase of a low population density, created by the younger generation's mobility toward urban areas with the motivation of escaping labor-intensive jobs like animal husbandry, can be considered as a serious problem faced in the village. Changes in demographics was also reflected in the general atmosphere of the village and expressed in terms of boredom, dissatisfaction, alienation, social isolation, and introversion. Additionally, the Covid-19 pandemic and associated measures taken, disrupted the solidarity among the villagers, rendering their situation worse. This unfortunate historical change not only worsened the village's economic and social life but also prevented the enculturation of Yuruk cultural heritage and propagated an irreversible desertification.

## Giriş

Anadolu'daki Yörükler, esas olarak Ege kıyılarından başlayarak Toros Dağları'nın kuzey ve güneyine dağılmış olarak yaşayan, göçebe-çoban ya da yarı göçebe Türkmen topluluklarıdır. Yörüklerin temel geçim kaynağı yaylacılığa bağlı hayvancılık olduğu için yaylak ve kışlaklar arasında yıl içinde göç ederler (Aydın, 2020, s.1161). Kökeni Oğuz Türklerine dayanan, yaşayan ve çoğunluğu göçebe Türkmenlerden<sup>1</sup> oluşan grupları adlandırmak için kullanılan<sup>2</sup> 'yörük' kelimesi Eski Türkçe *yügrük*, *yügürük* "hızlı, koşan" (< *yügür*+*Uk*) kelimesinden evrilmiştir (Clouston, 1972, s.914). Dîvânü Lûgâti't-Türk'te (DLT) *yügrük* "hızlı koşan" olarak kaydedilmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 992). Kışın köyde kerpiç evlerde oturup yazın da hayvanlarını alıp yaylara çıkmaları bakımından Anadolu Yörüklerinin büyük çoğunluğu gibi "yarı göçebe" olarak tarif edilebilirler (Eröz, 1991, s.72).

15. yüzyılın sonlarından itibaren Türkmen kökenli göçerlerin çeşitli teşvikler, fethedilen bölgelere ilişkin vaatler ve doğrudan doğruya devlet hizmetine alınarak yerleşmesi için mekanizmalar yaratılmıştır. Başta Arazi Kanunnamesi<sup>3</sup> olmak üzere Tanzimat reformları çerçevesinde getirilen düzenlemeler ile topraklar parsellenmiş, bunun sonucunda Yörüklerin geleneksel yaylak ve kışlak alanları köylerin ve köylülerin arazileri içinde kalmıştır. Hareket alanı daralan Yörüklerin yaylakları kullanmak için köy tüzel kişiliklerine kira ödemek zorunda kalmaları, konar-göçer hayvancılığın maliyetinin artmasına ve sürülerin azalmasına sebep olmuştur (Aydın ve Yağcı, 2013, s.61-62). Öte yandan Türkiye'de 20. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan sanayileşme sürecinde tarım ve hayvancılık merkezleri olan, üretim deneyimleri yüz yıllara yaslanan köyler boşalmaya, yerli halk "sigortalı iş, düzenli maaş, rahat yaşam" gibi taleplerle kente akın etmeye başlamıştır (Oğuz, 2019, s.158). İzmir'in Karşıyaka ilçesi Yamanlar Dağı'nda yaşayan Yörükler de bu akıbeti yaşayan topluluklardan biridir.

Bu çalışmada, kent merkezi Konak'a 23 km, bağlı olduğu Karşıyaka ilçesi iskelesine ise 14 km mesafede olan ve literatürde hakkında son derece sınırlı bilgi bulunan bu köyün, tarihî ve kül-

türel mirasınin ortaya çıkarılmasının yanı sıra köyün geçirdiği sosyal ve iktisadi değişimin ele alınması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede etnotarihsel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Etnotarihsel araştırma, bir disiplin olarak tarihin ve antropolojinin analitik tekniklerini birleştiren metodolojik bir çerçeveye işaret etmektedir (Wylie, 1973, s.708-709). Bu çerçeve hem yazılı dokümanların hem de sözlü verilerin analizi arasında bir denge kurmayı gerektirir (Wylie, 1973, s.720). Strong'a göre (2015) etnotarihsel çalışmalarda araştırmacılar genellikle farklı verilerden faydalanırlar. Bu veriler seyahatnameler, misyoner kayıtları, idari kayıtlar, adli kayıtlar, anlaşma kayıtları, hatıralar, politika beyanları ve yayımlanmış anlatılar gibi resmî belgeler, yerel hakların dilleri, arkeolojik kayıtlar, haritalar, çizimler, fotoğraflar ve eserler dâhil olmak üzere koleksiyonlar, soy kütükleri, halk hikâyeleri ve yer adlarını içeren sözlü geleneklerin kayıt altına alındığı sözlü tarih çalışmaları ile geçmişin izlerini veya geçmişe yönelik tutumları bulmak amacıyla katılımcı gözlem tekniğini içeren etnografik araştırmalardan elde edilebilmektedir (s.7-8).

Bu çalışma, Ocak 2022 ile Temmuz 2022 tarihleri arasında köyün geçmişten günümüze geçirdiği dönüşümü anlamak için farklı veri türleri toplanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında arşiv belgeleri, salnameler, sözlükler gibi resmî yazılı dokümanlar incelenmiştir. Ardından Yamanlar köyüne dair derlenen tarihsel bilgilerin ışığında köye dair bilinmeyen meseleler açıklığa kavuşturulmuştur. Bu noktadan itibaren köyün tarihte geçirdiği dönüşümün günümüze nasıl yansıdığı ve köyün gündelik yaşamını ne ölçüde şekillendirdiğini anlamak için saha araştırması yürütülmüştür. Saha araştırmasında iki araştırmacı, Yamanlar Köyü'nde yaşamakta olan 20 kişiyle ortalama 45-60 dakika süren yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapılandırılmamış görüşmeler ile gündelik yaşamın akışı içerisinde meydana gelen hadiseler üzerine de kayıt dışı görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden on dokuz saatlik ses kaydı elde edilmiştir. Bu araştırma kapsamında, saha araştırmasından ve tarihî yazılı dokümanlardan elde edilen veriler harmanlanarak Yamanlar Köyü'nün etnotarihsel bir tasvirini yapmak ve köyün geçirdiği sosyal ve iktisadi değişimi anlamlandırmak amaçlanmıştır.

### **Yamanlar Köyü tarihçesi**

Bölge ile ilgili önemli çalışmaları olan Ersin Doğer'in (2020) bahsettiği üzere Yamanlar Köyü, İzmir ve çevresindeki en büyük yükseltilerden biri olan Yamanlar Dağı'nda yer alır. Yamanlar Dağı, zirvesinden başlayan doğu-batı yönünde ve Karşıyaka'ya doğru alçalan, hilal formunda aşınma ile tahrip edilmiş eski bir krater veya volkan konisi (kaldera) şeklindedir. Dolayısıyla dağın yapısını volkanik kayalar oluşturur. Kuzey ve doğu yamaçları yoğun çam ormanları ve sulak vadilerin içlerinde çınar, köknar ve yer yer kestane ağaçlarıyla çevrilidir<sup>4</sup>. Bölgede volkanik oluşumlar olarak bilinen Karagöl ve Kızgölü (İkizgöl) bulunmaktadır (s.16). İzmir Körfezi'nin kuzey ve kuzeydoğusunda yükselen doğu-batı ekseninde uzanan ve Sabuncubeli geçidiyle ayrılan antik çağdaki adıyla Sipylos (Spil) Dağı'nın batı tarafı Yamanlar Dağı (Batı Sipylos), doğu tarafı ise Manisa Dağı (Doğu Sipylos) olarak adlandırılmaktadır. 19. yüzyılın başlarında Yamanlar Dağı'nda başlayan yüzey araştırmaları, antik dönemde Frigya kralı Tantalos'un mezarının bölgede bulunduğu efsanesi<sup>5</sup> üzerine yoğunlaşmıştır. Yamanlar Dağı'nın güney eteklerinde bulunan birtakım mezarlar ve kaya yazıtlarının varlığı bu iddiaları güçlendirirse de bu bilgi kanıtlanamamıştır (Doğer, 2005, s.102-103). 1960'larda Yamanlar Dağı henüz iskâna açılmamıştır.

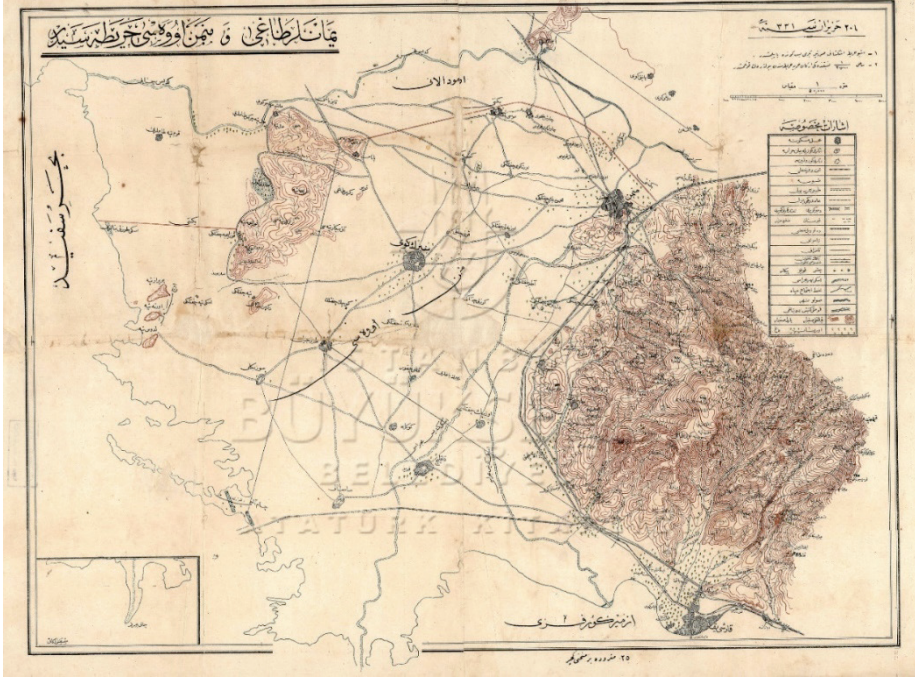


**Fotoğraf 1** Yamanlar Dağı'ndan Bir Görünüm<sup>6</sup>

Yamanlar Köyü'nün yükseltilerinden akan suların meşhur olduğu bilinmektedir. Yamanlar Dağı üzerinde tespit edilen su sistemlerinin en erken 16. yüzyıldan itibaren çevredeki yerleşim yerlerinin su ihtiyacını karşılamak üzere inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Dağın kuzeye bakan yamaçlarında sık aralıklarla yüzeye çıkan pınarların yanı sıra doğal ve yapay açık göletler, yer altı suları ve sarnıçlar mevcuttur (Doğer, 2005, s.105-106). Karagöl ve İkizdere gibi büyük göletler hayvanların su ihtiyacı için kullanılmıştır. Menemen Belediyesi 1930 yılında şehre Yamanlar Dağı'ndan su indirmiş, açılışı ise Vali Kazım Paşa (Dirik) yapmıştır<sup>7</sup>. Bölgedeki sudan yararlanma ve bu suyu kullanma hakkı 1949 tarihinde İzmir Belediyesine devredilmiştir<sup>8</sup>. Karşıyaka'nın Yamanlar suyuna kavuşması kentin gelişmesinde önemli rol oynasa da suyun kamulaştırılması ile yöre halkı sularının mülkiyet hakkını kaybetmiştir<sup>9</sup>.



**Fotoğraf 2** Yamanlar suyunun geçiş yerlerinden biri (İzmir'in 1931-1934 yıllarındaki Belediye Başkanı Behçet Uz döneminde yapılan işleri gösteren fotoğraf albümünden alınmıştır<sup>10</sup>.



**Fotoğraf 3** Yamanlar Dağı ve Menemen Ovası Haritası, 1331 (1915/1916)<sup>11</sup>

Bir dağ köyü olan Yamanlar Köyü'nde yürütülen sözlü tarih çalışmasında yöre halkı, köyün adının eşkiya saldırısına direnen bir Yörük'ten geldiğini anlatmıştır. Eşkiya çetelerine direnen köylüler için kullanıldığı belirtilen “Bunlar da ne yamanmış, amma yaman yörük” ifadesinin köye adını verdiği söylencesi dilden dile dolaşmaktadır. Görüşmeler sırasında neredeyse herkesten duyduğumuz bir mitik anlatı olarak kaydedilmiştir. Yerel halk, kendisini Yamanlar Yörüğü olarak adlandırmaktadır.

Anadolu'da veya Rumeli'de Yörüklerin oturdukları bölgenin adını aldıkları da bilinmektedir: *İçel Yörükleri, Tekeli Yörükleri, Bursa Yörükleri, Haruniye Yörükleri, Maraş Yörükleri, Ankara Yörükleri, Eğridir Yörükleri, Nasırlı Yörükleri, Toraman Yörükleri, Tacirleri Yörükleri, Tanrıdağı Yörükleri, Naldöken Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Selanik Yörükleri* gibi (Gelekçi, 2004, s.15). Buna göre köyün adının, Yamanlar Dağı'nın eski adı olan olan ve Luwi dilinde 'ana tanrıça ülkesi' anlamına gelen *Amanara* (Rum. *Amanariotissa* “*Amanaralı*”)’dan geldiği; burada yaşayan Yörüklerin adını da bu dağdan aldıkları bazı kaynaklarda dile getirilmiştir<sup>12</sup>. Diğer taraftan yöre halkının, atalarının Konya'dan geldiğini söylemesi, kökenlerinin Atçeken Yörükleri'nden Yamanlu cemaatine mensup olabileceklerini düşündürmüştür<sup>13</sup>. Bu durumda adlarının kökeni konusunda iki ihtimal ortaya çıkmaktadır:

1. Konya'dan göçüp yerleştikleri Yamanlar Dağı'nın (< *Amanara*) adını almış olabilirler.
2. Boy adı ile ilgili olabilir: *Yamanlu* > *Yamanlar Yörükleri*



**Fotoğraf 4** Yamanlar Köyü (Yazarlarca çekilmiştir.)

Köye yerleşimin üç kanaldan olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi; veba salgını<sup>14</sup> üzerine hâlihazırdaki mevkiye yakın Cocular Tepesi'ndeki Manastıryayla'dan<sup>15</sup> gelen Yörük nüfus, ikincisi Konya civarından bölgeye göçen Yörük nüfus, üçüncüsü ise köyde üç nesildir ikamet eden üç haneden oluşan Yunan işgali üzerine Arnavutluk'tan gelen Arnavut asıllı Müslüman Türk nüfus. Köyü çevreleyen tepelerde Ovacık, Çamurlu, Yukarıdağ (Ev), Çalibey, Göldağı, Buğdayalan yaylaları bulunmaktadır. 1913 yılında I. Dünya Savaşı ve öncesinde İzmir'in pek çok kaza ve nahiyesinde görülen çekirge istilasının yaşandığı köylerden biri olduğu da kayıtlara geçmiştir (Gökmen, 2010, s.129).



**Fotoğraf 5** Köyde yaşayan bir aile ile yapılan görüşmelerden bir görünüm (Yazarlarca çekilmiştir.)



1923 yılı nüfus istatistiğine göre Yamanlar Köyü'nün nüfusu 121 erkek ve 104 kadın olmak üzere toplam 225 kişiden oluşmaktadır. Hane sayısı ise 65 olarak kaydedilmiştir<sup>16</sup>. 1928 yılı Vilayet Salnamesi'ne göre ise (s. 49) Yamanlar'da 60 meskende 229 nüfus (119 erkek, 110 kadın) kaydedilmiştir. Yamanlar Köyü, 2014 yılına kadar 'köy' statüsünde yer almış, bu tarihten sonra 'mahalle' olarak tanımlanıp 'Yamanlar Küme Evleri' olarak anılmaya başlanmıştır. 2022 senesi itibarıyla hane sayısı 32-33, nüfusu 120-130 kişiden oluşmaktadır.

Osmanlı döneminden kalma köy mezarlığı ve tarihî köy camisi, köyün tarihi hakkında bilgi alabileceğimiz en önemli mekândır. Mezarlıkta tespit edilen kayıtlara göre en erken 19. yüzyılın başından beri köyde Türk ve Müslüman nüfusun yaşadığı anlaşılmıştır. Yazısı tamamen silinmiş mezar taşları, köyde iskânın daha eskiye dayandığını göstermektedir. Nitekim 15. yüzyıla tarihlenen Osmanlı belgelerinde Batı Anadolu'da Türkmen yerleşimleri bulunduğu bilinmektedir (İnalçık, 2014, s.482). Feridun Emecen'in (2010, s. 59-60) vurguladığı gibi Batı Anadolu Bölgesi'nde pek çok yer, Yörükler tarafından iskân edilmiş ve Osmanlılar bu toplulukları potansiyel güç kaynağı olarak görmüştür. İzmir'in işgali sırasında 1920-1922 yıllarına tarihlenen belgelerde köyün işgalden etkilendiği, Yunan askerleri tarafından köy içine gelinerek mal ve cana zarar verildiği kaydedilmiştir<sup>17</sup>. Köydeki tarihî caminin ise 1812/1813 (1227) tarihinde yaptırıldığı anlaşılmıştır.



**Fotoğraf 6-7** Yamanlar Köyü Mezarlığı (Yazarlarca çekilmiştir.)

Bölgede gerek antik dönemden kalma kalıntıların varlığı gerekse Tantalos'un mezarının bulunduğu iddiası defnecilik faaliyetine yol açmıştır. 1908 yılında Yamanlar Dağı'nda bulunan bazı köylerde taşla karışık bir altın madeni keşfedildiği ve bu servetin gizlice İngiltere ve İtalya'ya kaçırıldığı iddiasının araştırılmasına dair bir belge de tespit edilmiştir<sup>18</sup>. Ancak bölgede şu an itibarıyla aktif bir maden yatağı bulunmamaktadır.

Evler ağırlıklı olarak düvenle dövülen samanın toprakla karıştırılarak kalıplara dökülmesiyle elde edilen ve en ucuz yapı malzemesi olan kerpiçten yapılmıştır. Çoğu onarıma muhtaç hâledir<sup>19</sup>.



**Fotoğraf 8-9** Yamanlar Köyü evleri (*Yazarlarca çekilmiştir.*)

Köyde taşmalı sisteme geçilmesinden ötürü atıl durumda olan bir ilkokul binası mevcuttur.



**Fotoğraf 10** Yamanlar Köyü'ndeki ilkokul (*Yazarlarca çekilmiştir.*)

Yamanlar Köyü civarında bulunan Yamanlar Kamp Alanı, 1930'lu yıllarda dinlenme yeri olarak kullanılmıştır. İzmir Verem Mücadele Cemiyeti tarafından 10 Haziran 1932'de açılan bu kamp, deniz seviyesinden 900 m yükseklikte, yoğun çam ağaçlarının bulunduğu bir alanda yer almaktadır (Berber ve Serçe, 2012, s.251). 1930'lu yıllarda "İzmir'in Sağlık Kampı" olarak anılan bu kamp, iki bölümden oluşmaktaydı. Klasik yuvarlak çadırlardan oluşan bir bölüm, veremden korunma ve bağışıklık sistemlerini güçlendirmek amaçlı muhtemelen sendikaların gönderdiği işçilere ayrılmıştı. Diğer taraf ise verem hastası, bakıma ihtiyaç duyan, ücreti karşılığında burada kalabilenlere tahsis edilmişti. Bu kamp alanı, Karşıyaka'dan sadece 15 km uzaklıkta olmasına rağmen 1950'lerde toprak yüzeyli yolu ve yokuşu dolayısıyla 1,5 saatlik çileli bir yolcuğu gerektiriyordu (Umar, 1999, s.179). Bugün asfalt yol bu çileyi oldukça gidermiş görünse de virajlı ve yokuşlu yol, yolcuları zorlamaya devam etmektedir.



**Fotoğraf 11** Yamanlar Kamp Alanı, 1930'lar<sup>20</sup>.

1944 tarihinde kullanım hakkı İzmir Veremle Savaş Derneği'ne verilen kamp alanında kalıcı kamp yapıları oluşturulmuş, 1960'lı yıllardan itibaren verem hastalığı büyük ölçüde tedavi edilebilir olmaya başladıktan sonra otel olarak kullanılmıştır. 2000 yılına kadar İzmir Veremle Savaş Derneği tarafından kullanılan kamp alanı, 2002 yılında İl Bölge Orman Müdürlüğüne, 2011 yılında da Karşıyaka Belediyesine devredilmiştir (Aydeniz ve Manav, 2015, s.63). Günümüzde sanatoryum<sup>21</sup> binası atıl durumda bulunmaktadır.



**Fotoğraf 12** Eski sanatoryum binası (*Yazarlarca çekilmiştir.*)

### **Yamanlar Yörüklerinin ağız özellikleri**

Yamanlar Dağı'nda Sancaklı ve Yamanlar olmak üzere iki Yörük topluluğu yaşamaktadır. Birbirine çok yakın mesafede olmalarına rağmen yaşam tarzı ve ağız özellikleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Bölgede yaşayan Yörüklerin dili, güney-batı Anadolu'daki Yörüklerin ağız özellikleri ile uyumludur (Korkmaz, 1994, s.XL-XLII).

Yamanlar Yörüklerinin belli başlı ağız özellikleri arasında şunlar gösterilebilir:

1. Kelime başındaki *k ünsüzünün sızıcılaşıp ğ şekline dönmesi*: *karga* > *ğāga*, *kadar* > *ğadan*
2. İç seste ünsüzlerden önce ve son seste r düşmesi: *var* > *vā*, *bakıyoruz* > *bakıyoz*, *yiyo* > *yiyo*, *yukarda* > *yokāda*, *geçer* > *geçe*
3. İlk hecede e > i değişmesi: *vermek* > *virmek*
4. Gelecek zaman ekindeki geniş -a, e- ünlüsünün düşmesi ve baştaki geniş ünlünün daralması: *başlayacak* > *başlıcek*, *bitecek* > *bitçek*, *olmayacak* > *olmıcek* vb.<sup>22</sup>
5. Geniş zaman ekinde geniş ünlüde daralma görülmesi: *gülerler* > *gülürler*
6. Kök hecede -ö, -ü değişmesi: *böyük* > *büyük*
7. Ünlü türemesi ve iç seste nazal n görülmesi: *yalnız* > *yalıñz*

### **Yamanlar Köyünün sosyal ve iktisadi dönüşümü**

Köyün temel geçim kaynakları arasında ilk sırada hayvancılık (büyükbaş, küçükbaş ve arıcılık) ve bahçecilik gelmektedir. Eskiden hem büyükbaş hem küçükbaş hayvancılık yaygınken bugün artan maliyetler yüzünden karakeçi ağırlıklı olmak üzere küçükbaş hayvancılık ve arıcılık yapılmaktadır. Köyde çam balı, Yamanlar domatesi ve zeytincilik öne çıkan gelir kaynaklarıdır. Son yirmi yıl içerisinde geleneksel geçim biçimlerinin değiştiği, buna bağlı olarak Yörük kültürünün yok olmanın eşiğinde olduğu gözlemlenmiştir.

1980'ler sonrası dünyada olduğu gibi Türkiye'de de neoliberal ideoloji; özelleştirme, ticarileştirme, kuralsızlaştırma, yeniden kurallaştırma gibi yöntemlerle doğal varlıkların sömürüsünün ciddi anlamda hızlanmasına sebep olmuştur. Ülkemizde 1960'lı yıllara kadar tarım ve hayvancılık amacıyla kullanılan araziler, 2000'li yıllarda sermaye birikimine katkı sağlamaya yönelik politikalarla değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Hazine'ye ait arazilerin, ormanların, meraların, kıyıların; inşaat, endüstriyel tarım, madencilik, turizm, enerji, alt yapı vb. gibi amaçlar için kullanılmak üzere özelleştirilmesi, ticarileştirilmesi yönünde çeşitli yasal düzenlemeler<sup>23</sup> getirilmiştir (Çoban vd., 2015). Yamanlar, arazileri doğrudan ranta açılan bir köy olmasa da küresel ekonomik dönüşümden ziyadesiyle etkilenmiştir. 1930 yılında şehre Yamanlar Dağı'ndan su getirilmesi ve su kullanma hakkının 1949 tarihinde İzmir Belediyesine devredilmesiyle birlikte yöre halkı sularının mülkiyet hakkını kaybetmiştir. Takip eden yıllarda köylülerin hayvanlarını otlattıkları meraların çoğu ya özel mülk hâline dönüşmüş ya da koruma alanı ilan edilmiştir.



**Fotoğraf 13:** Yamanlar Köyü’ndeki ağıldan bir görünüm (*Yazarlarca çekilmiştir.*)

Arazi mülkiyetinin el değiştirmesi yerel haklın yüzyıllar içerisinde uyarlandığı ve sürdürmekte olduğu yaylak tipi hayvancılığı devam ettirmelerini zorlaştırmıştır. Ekin yetiştirilen alanların özel mülkiyete tabi olması ve meralık alanların küçülmesi hayvancılık ile uğraşanları ticari yemlere bağımlı kılmıştır. Kentlerin kırsal alana ve kırsal yerleşimlere doğru saçaklanarak genişlemesi, kırsal yerleşimlerin çözümlen[ç]meyen sorunlarının üzerine kent- sel baskıların da eklenmesi, yasal-yönetmelikler ile kırsal yerleşimlerin kent statüsüne geçmesi sorunları daha da artırmaktadır (Çilingir ve Görgün, 2018, s.140). Conrad P. Kottak (2010), küreselleşmenin ekonomik ve politik aktörlerinin ekoloji üzerindeki kontrol arzularının, yerel toplulukların yaşadığı bölgelerdeki doğal kaynaklar üzerindeki hak taleplerini baskı ve zor yoluyla engellediğine dikkat çekmektedir. Buna göre, küresel kapitalist ekonominin aşırı kâr hırsıyla doğal bir yıkıma sebep olmanın yanı sıra kırsal toplulukların geliştirmiş oldukları uyarlanma stratejilerini (yaylak tipi hayvancılık) olumsuz yönde etkilemektedir (s.25). “Biz eskiden Yörük idik” ifadesi, yaylalara çıkıp çadır kuran Yörüklerin yerleşik yaşama geçerek tarımla uğraşmalarına, başka bir deyişle Yörüklerin iktisadi yapılarının değişimine işaret etmektedir (Aydın, 2020, s.1161-1162). Yamanlar Yörükleri de zamanla yaylacılıktan vazgeçerek kendi bahçelerinde sebze yetiştirmeye başlamışlardır.

Bizim çocukluğumuzda herkeste 15-20 tane inek vardı. Sabah sağardık sonra sürerdik, inekler akşamüstü eve geliyordu. Yemleniyordu geliyordu. Şimdi salsan öyle hayvanı çalarlar. Dağda yayıldığından yem de verilmiyordu. Çok inekçilik de yaptık. 5 ton

kapçık<sup>24</sup> getiriyorduk. Bir ay yetmiyordu. Hayvan çoktu. Sonra hayvanın altından kalkamadık. Yemin pahalılığından. İnekleri sattık bunları aldık. Bunları da yapmadık. Sattık işte. Hayvancılık kalmadı. (K, 62, kişisel görüşme, 16 Mart 2022)<sup>25</sup>

Suavi Aydın'ın (2020) da net bir şekilde ifade ettiği üzere, Türkiye'de Yörüklerin yaylacılığı bırakarak köylüleşmeleri, başka bir deyişle yarı göçer yaşamdan vazgeçmeleri, küçük gruplar arasında "oba" tipi dayanışma ilişkilerinin zayıflaması sonucu aşiret tipi dayanışma yerini küçük üreticiler arasındaki dayanışma biçimine bırakmıştır (s.1162). Yamanlar'da ise Yörükler arasındaki dayanışmanın neredeyse tamamen yok olduğu, imece usulü işlerin dahi yapılmadığı görülmüştür.

Amcamların zamanında dağda kalıyormuş aylarca. Hayvanlar orada kalıyor. Hani böyle köye gelmiyor. Çadır veya dışarıda. Bahar, yaz aylarında. Aynen, taştan kendilerinin yaptığı tek oda kulübeler varmış. Yamanlar dağı, Çalibeyi, Göldağı'nda, Buydalan (Buğday alan). Şimdi yok. Yıkıntıları var. (K, 80, kişisel görüşme, 09 Nisan 2022)

Ev yaylası deniliyordu oraya. Tek odalı idi. Herkesin birer dane odaları vardı. Taşdan yapılırdı o. Çamurlan. Dağda herkesin evi vardı. Develerle taşınırdı. Örnekköy'de develer vardı, onlar gelir taşırdı. Biz de deve yoktu. (K, 79, kişisel görüşme, 09 Nisan 2022)

Geçmişte köylerde hayatın her alanında 'imece', 'kubaşma', 'hab' gibi adlar adı altında herkes için eşit kurullarla işleyen bir yardımlaşma kültürü veya 'dernek', 'meclis', 'ocak', 'oda' gibi sosyalleşme mekânlarının (Oğuz, 2019, s.17) da yok oldukları bilinmektedir. Yamanlarda ise bu süreci COVID-19 küresel salgının iyice hızlandırdığı ve geri dönülemeyecek şekilde köy içi ilişkileri kopardığı aktarılmıştır. Nüfusun azalmasının da etkisiyle gittikçe ıssızlaşan/içe kapanan köy, bugün neredeyse sadece yaşlı bireylerin yaşadığı evlerden ibaret, yıkık dökük adeta terk edilmiş bir köy görüntüsüne bürünmüştür.

İnsan kalmadı köyde. Sen böyle gezdin, insan buldun mu? Yok, kızım yok. Oğlanlar iş buldu gitti, kızlar gelin oldu gitti, yaşlılar öldü bitti. Köyde insan kalmadı. (K, 82, kişisel görüşme, 30 Mart 2022)

Herkes şehirlere gitti çalışır diye. Yaşlılar da gidiyor öteki tarafa, tamam, iş bitti. Bir gün ben de gitcem. Burası işte böyle. (K, 80, kişisel görüşme, 29 Haziran 2022)

Yamanlar Yörüklerinin yaylacılık faaliyetlerini bırakarak köylüleşmesi yaşadıkları iktisadi, sosyal ve kültürel dönüşümün ilk adımı olmuştur. Yörüklerin köylüleşmesinin ardından gençlerin sanayi bölgelerinde sayıları her geçen gün artan market zincirlerinde çalışmaya başlamaları köyden kent merkezine doğru bir hareketlilik başlatmıştır. Hayvancılığı meşakatkatli bulan yeni neslin zamanla şehir merkezine yakın bölgelere taşınmaları da hem köy içi dayanışma ağlarını zedelemiş hem de köyün iktisadi anlamda çölleşmesini hızlandırmıştır. Geçmişte yaylacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü el değmemiş arazilerin **çoğunun** rant uğruna satılması da bu süreci hızlandırmıştır.

İhtiyacı olan satıyor, kim isterse o alıyor. Ovacıklar köy oldu gari. Ovacık yaylası bildiğin köy olmuş. Kuşdağ derdik, bizim bahçeye giderdik, öyle hiç ev yoktu. Bizim köy kadar olmuş. Satmışlar hep. Hükümet verdiydi toprağı olmayanlara, kimin toprağı yoksa verdiydi. Bizim bile toprağı vardı orada sattık. Herkes sattı, isteyen aldı. Dağlar bizim boş kalmadı gari. (K, 79, kişisel görüşme, 16 Mart 2022)

20. yüzyılın önemli bir kısmında çoğu Avrupa ülkesinde görüldüğü üzere demografik yapıdaki değişimin ardında kırdan kente göç olgusu yatmaktadır. Genç nesil, kentsel alanlarda daha iyi iş fırsatları aramak için evden ayrıldıkça kırsal nüfus azalmıştır. Eğitim düzeyi ve yaşam standardındaki gelişmeler ve kentsel tüketim kalıplarının yaygınlaşması, tarım dışında ve kırsal alanlardan uzakta iş arayan genç nesilde yüksek beklentilerin oluşmasına yol açmıştır (Kasimis vd, 2010, s.258). Avrupa'daki eğilimlere oldukça benzer bir seyir, Yamanlar Köyü'nde de gerçekleşmiş ve nesilden nesle aktarılan keçi yetiştiriciliği büyük oranda terk edilmiştir.

Gençler iş için şehre gidiyor, hayvancılık işi zor geldiği için gidiyor. Ailesi yardımcı olmuyor. Tek başına nereye kadar gitcen ki? Benim hanımın içinden gelme mesela tek başına ne zamana kadar yapcan? Yoruluyon, sıkılıyon, diyon ki ben bu işi yapamıcam, kaçıp gidiyon. (E, 35, kişisel görüşme, 09 Nisan 2022)

Keçi yetiştiriciliği, kuraklığın olduğu yerler ile çöl bölgelerinde önemli bir sosyal role sahip aile faaliyeti olarak bilinmektedir (Cisternas ve Strahsburger, 2020). Gençlerin gelecekteki mesleklerini sürdürme konusundaki isteksizliğinin keçi yetiştiriciliği için gereken dayanışmanın azalmasına yol açtığı görülmüştür. Kentin, Yamanlar Köyü'ne doğru genişlemesi, gençler için yeni çalışma alanları ve yaşam biçimlerine alternatifler oluşturarak bir çekim merkezine dönüşmüştür. Bu süreçte Örnekköy Mahallesi'nde gerçekleşen ve 2022 yılında hızla devam eden dönüşüm projeleri de etkili olmuştur.<sup>26</sup> Gençler, emek-yoğun ve her zaman yüksek gelir garantisi olmayan keçi yetiştiriciliği mesleğini sürdürmek yerine zamanla şehirde maaşlı işlere yönelmiş, apartman daireleri kiralamış ve kentli yaşam kültürünün tüketim örüntülerini içselleştirmiştir.

Gidenlerin bir suçu yok bence. Satar gider. Mantıklı düşününce, adamın burada işi yok. Aşağıya okula taşıma servisle gidiyor filan. Der ben burayı üç kuruşa satarım, giderim aşağıdan bir daire alırım, iş bulurum. (E, 35, kişisel görüşme, 09 Nisan 2022)

Günümüzde Yamanlar Köyü'nde sadece iki ailenin ticari anlamda keçi yetiştiriciliğine devam ettiği tespit edilmiştir. Bazı kişilerin hâlen sınırlı sayıda keçiye baktığı ancak bu keçileri ticari bir faaliyet olarak görmedikleri görülmüştür. Bazı çalışmalar, hayvanların kaybolması, satılması, kesilmesi, kurban edilmesi veya öldürülmesinin kadın ve çocukların zihinlerinde derin etkiler bıraktığını ve hayvanların endüstriyel üretimden farklı olarak zenginlik ve sermaye kaynağından öte bir anlama sahip olduğunu göstermektedir (Sıddıq, 2017, s.263). Belki de bu nedenle hâlen köyde bazı hanelerde sınırlı sayıda keçi bulunmaktadır. 80 yaşında yalnız yaşayan bir kadın, alıştığı için keçilerinden vazgeçemediğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Onlardan bir menfaatim yok. Süs güzeli onlar. (K, 80, kişisel görüşme, 29 Haziran 2022)

Hayvanların sadece meta olarak görülmediği bu yaşam biçimi liberal ekonominin kâr peşinde koşan ideolojisi ile tezat bir durum teşkil ettiği için olsa gerek hafızalarda izleri kalan bir yaşam biçiminin son örneklerinden birini temsil etmektedir.

Keçi yetiştiriciliğinin yok olmasında önemli bir faktörün de eski zamanlarda elde ettikleri gelirin azalması olduğu anlaşılmıştır. Yayılcılığı bırakarak köylüleşen Yörükler, hayvanlarını beslemek için yem satın almak zorunda kalmakta ve son yıllarda ciddi oranda artan yem fi-

yatlarından dolayı kâr etmekte zorlanmaktadırlar. Orta Doğu’da günümüzden 7500 ile 10000 yıl öncesine tarihlendirilen keçilerin evcilleştirilmesi, kuru tarım yöntemi ile buğday ve arpa yetiştiriciliğinin yapıldığı döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde insanların önce ekinlerini elde ettikten sonra kalan samanlar ile keçilerini beslediği biliniyordu (Kottak, 2010, s.166). Endüstriyel üretim ile hayvancılık ile tarımsal faaliyetlerin ayrıştırılması bu döngüsel üretim mekanizmasını yok etmiştir. Günümüzde çiftçiler gübre, hayvancılık ile uğraşanlar ise hayvan yemlerini satın almaktadır. Yamanlar Köyü’nde hayvancılığın azalmasında bir önemli etmenin de artan yem fiyatları olduğu anlaşılmaktadır:

Buralarda yok ama herkes tarlalarına dikerdi tabi. Sonradan kalktı ama. Onlarla uğraşan olmadı. Hazıra dönünce herkes. Beklerlermiş öyle. Domuzlar buğdayı çok sever. Bozmasın diye herkes tarlasında beklermiş. Çevrili değil o zamanlar. (K, 79, kişisel görüşme, 16 Mart 2022)

Bu sene yemlerin böyle birden parlaması, hayvanımı kestireme, sütünü pazarlayama belimizi büktü. Başka türlü bir sıkıntısı yoktu. Yemler ucuz olsa, daha iyi daha iştahlı yaparsın ama. (K, 62, kişisel görüşme, 30 Nisan 2022)

Yem fiyatları çok arttı. Yediğini hayvanlar kurtarmıyor işte. Biz de sattık. Büyükbaş vardı, küçükbaş vardı. Hepsini sattık. Koyunculuk da, inekçilik de, keçicilik de yaptık. (K, 65, kişisel görüşme, 16 Mart 2022)

Sığırlarla karşılaştırıldığında, yoksul hanelerde keçi yetiştirmek daha kolaydır. Bunun sebebi keçilerin nispeten düşük kaliteli yem ve kıt su ile baş edebilen dayanıklı hayvanlar olmasıdır<sup>27</sup>. Hatta tam da bu nedenle yoksul bölgelerde kendi kendine yetebilen, dış kaynaklara bağlı olmadan sürdürülebilir bir geçim biçimi olmasına rağmen küçük ölçekli keçi yetiştirme sistemlerinin ‘verimsiz’ olduğuna dair baskın söylem aracılığıyla bu aileleri sanayi tipi üretim biçime çekme çabasının dünyanın çeşitli bölgelerinde benzer olduğu görülmektedir. Bu bağlamda örneğin bir Meksika köyünde ‘güdülmek yerine gütmeyi’ tercih ettikleri yönündeki tutumun, küreselleşen hayvancılığın karşısında farklı bir yaşam biçimine işaret ettiği de görülmektedir<sup>28</sup>. Yamanlar Köyü’nde bu görüşü destekleyen bir görüşmeci, önce bir zincir markette işe girdiğini, başta düzenli maaşın çekimine kapıldığını ancak zamanla kendi zamanını istediği gibi yönetmek için köye geri dönüp aile işi olan hayvancılığı devraldığını aktarmıştır.

– Ben bir markette çalışıyordum, ev kiralamıştık sonra babam vefat edince işin başına geçtim. Bu işi yapan bir dayım kaldı bir de biz zaten. (E, 35 kişisel görüşme, 30 Mart 2022)

– Belki kayınpeder ölmeseydi biz buraya gelmeyecektik. Aşağıda zaten kurulu bir şeyimiz vardı. Ben ağıldan geliyom dama giriyom, damdan eve. Ekmeğini yiyon ama çok zor iş. (K, kişisel görüşme, 30 Mart 2022)

– Şimdi yoruluyoruz ama kendi işini istediğin gibi yapmak, istediğin zaman istediğin kadar yapmak tabi ki daha güzel. Bir daha da başkasına çalışmam. (E, 35 kişisel görüşme, 30 Mart 2022)

– Hayvancılığın azalmasındaki önemli etkenlerden biri de köyün su kaynaklarının mülkiyetinin 1934 yılında Belediye’ye geçmiş olmasıdır. Kentin içme suyu ağı, font ve çelik borular döşenerek genişletilmeye çalışılmış, ayrıca Karşıyaka’nın su ihtiyacını ha-



fifletmek amacıyla Bostanlı'da arzteyen kuyuları açılmış, haftanın belli günleri şebeke Yamanlar Suyu ile desteklenmiştir. Sadece Karşıyaka değil, Menemen ve Bornova da Yamanlar suyunun hayat verdiği yerleşim yerlerindedir (Kaya, 2018: 129). Bu süreçte köylü dağlardan gelen suyu parayla satın almak zorunlu kalmış, köyde var olan ancak suyu akmayan üç çeşmenin de işlevini yitirmesine yol açmıştır. Eskiden hayvanların su ihtiyacını gidermek için çeşme altlarında yer alan yalaklar da artık bu ihtiyacı gidermekten uzaktır. Diğer taraftan su ihtiyacı görece daha çok olan büyükbaş hayvancılık da takip eden yıllarda giderek azalmış günümüzde ise tamamen yok olmuştur. Kurak koşullara dayanıklı keçi yetiştiriciliği ve arıcılık ise köyün temel geçim biçimi hâline dönüşmüştür. İzmir'in ihtiyacı için dağıtılan bu su o denli yetersiz kalmıştır ki yaz aylarında köye tankerler ile taşıma su getirilmektedir:

Evet, suyumuz güzeldi de gelen kaynak su azaldı. Yazın yetmeyo diye belediye getirip depoya döküyor. Suyumuz çok güzeldi. Kaynak çekildi gitti. Bir de köyde daha evvelden yaylalara taşınıyordu. Şimdi herkes köyde oturuyor. İki üç hane anca gidiyor yaylaya. Bahçe yapıyorlar burda su yetmeyo. Bir de dışarıdan aldılar köyün altına bu Örnekköy'lerden oralardan aldılar. Bahçe yapıyorlar, bu sefer su yetmeyince Belediye getiriyor şimdi suyu taşımayla. (K, 60 kişisel görüşme, 29 Haziran 2022)

Kentin kırsal alanlara doğru genişlemesiyle kırsal bölgelerdeki alanları etkisi altına almaya başlaması; dolaylı da olsa yapısal bir dönüşüme yol açmıştır. Bu dönüşüm başta “doğal kaynakların tahribine, kültürel değerlerin yok olmasına, kentleşme baskısı altında yapılaşmaya ve beraberinde yönetim açısından da yetki karmaşalarının yaşanmasına neden olmaktadır” (Alkan ve Yenigül, 2016, s.535). Bu süreçte geçmişten günümüze yaylacılık tipi hayvancılık ile geçimini sağlayan Yamanlar Yörüklerinin kültürel ve iktisadi anlamda yaşam biçimlerinin olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmıştır.

### **Sonuç ve değerlendirme**

Bu çalışmada, İzmir kent merkezine çok yakın mesafede olmasına rağmen pek bilinmeyen ve literatürde hakkında son derece sınırlı bilgi bulunan Yamanlar Köyü Yörüklerinin tarihi, dili ve köyün geçirdiği sosyal ve iktisadi dönüşüm, çeşitli veri toplama yöntem ve tekniklerinden faydalandığımız etnotarihsel bir yaklaşımla ele alınmış, Yörük araştırmalarına mütevazı bir katkı sunulmaya çalışılmıştır. Köyde yürütülen saha çalışması sırasında yöre halkıyla yapılan derinlemesine görüşmeler ile gündelik yaşamı ortaya çıkarmaya yönelik etnografik bilgiler derlenmiştir.

Köyün hemen yanı başında bulunan Osmanlı döneminden kalma köy mezarlığından ulaşılan bilgilere göre yaklaşık 400 yıldır Yamanlar Yörüklerinin bu bölgede varlık gösterdikleri anlaşılmıştır. Gerek köyde bulunan bu eski mezarlığın varlığı gerekse bölgenin antik dönemden kalan mirası sebebiyle başta köy mezarlığı olmak üzere köyün çevresi defnecilerin talanıyla karşı karşıyadır. Kentin Yamanlar'a doğru plansızca ve yerel halk üzerindeki etkileri göz ardı edilerek genişlemesi, köyün sosyal ve iktisadi yaşam biçimini de olumsuz yönde değiştirmiştir. Geleneksel geçim biçimlerinin yok olmasıyla köylülerin yaşamlarının zorlaştırdığı, kültürel miras ögesi olarak görülebilecek pratiklerinin de hafızalardan silinmeye yüz tuttuğu gözlemlenmiştir.

Sözlü tarih çalışmasından anlaşıldığı üzere köyün temel problemi arasında gençlerin çalışmak için şehre yerleşmesi, nüfusun azalması, ‘insansızlık’ olarak gösterilmektedir. Bu durum köyün genel havasına da yansımış, yöre halkında bıkkınlık, memnuniyetsizlik, kabullenmişlik, yabancılaşma, sosyal izolasyon, içe kapanıklık ve bunun yarattığı bir ruh hâli/çölleşme gözlemlenmiştir. Bir görüşmecinin evine dışardan gelen misafirin “Sen burada (ıssızlıkta) nasıl oturuyorsun?” sorusu, etnografya çalışması sırasında edinilen izlenimi desteklemektedir. Köyde yabancılara karşı bir mesafe olduğu görüşmeciler tarafından da dile getirilmiştir. Bu durum, COVID 19 küresel salgınının yarattığı sosyal izolasyon ile tetiklenmiş görünse de sosyalleşme mekânlarının artık bu köyde kalmayışıyla nedeniyle Yamanlar Yörüklerinin yaşadığı köyün ‘münzevi bir dağ köyü’ olarak tarif edilmesi yanlış olmayacaktır.

## Notlar

- 1 Çoğu kaynakta Yörük ve Türkmen kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılsa da Emecen’in belirttiği gibi (2010-60) Yörükler, iskâna daha müsait bir yapı göstermekte ve yerleşik Türkmenlere göre daha parçalanmış bir durumda bulunmaktaydılar.
- 2 Ayrıntılı bilgi için bk. (İnalçık, 2014, ss. 465-467) ve (Gelekçi, 2004, s.16).
- 3 1274/1858 Arazi Kanunnamesi, tarım arazilerinin devletin kontrol altına alarak devletin topraktan gelen gelirlere ilişkin haklarını korumayı ve bu hakları konsolide etmeyi amaçlayan düzenlemeler içermekteydi. Ancak tarihçilerin bu kanunnamenin etkileri hakkındaki yorumları baktıkları ideolojik çerçeveye göre değişmekte, kimilerinin yasanın olumlu, kimilerinin ise olumsuz etkilerine odaklandıkları ve düzenlemelerin ardındaki niyeti de bu çerçevelerden yorumlamakta oldukları görülür. Osmanlı Arazi Hukukunun gelişimine yönelik detaylı tartışma için Çağlar Keyder’in “Giriş: Osmanlı İmparatorluğu’nda Büyük Ölçekli Ticari Tarım Var mıydı?” metnine başvurulabilir. Ayrıntılar için bk. (Jorgens, 2000, ss.95) ve (Baer, 1969, ss.62-78).
- 4 Günümüzde Yamanlar Dağı’nın yüzde 25’i çam ağaçlarıyla kaplıdır. Mevsimlik de olsa bölgenin en önemli besin kaynaklarından biri yenebilir mantar cinsi olan çintardır. Bk. (Doğar, 2005, s.109).
- 5 Eski Yunan mitolojisine göre Batı Anadolu’da Sipylos (Manisa) Dağı’nda hüküm süren Zeus’la Plüton’un oğlu sayılan Lydia kralı Tantalos, lanetli bir soyun atası olarak kabul edilir. Uğradığı lanetin sebebi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Sahip olduğu güç ve ihtişamın kibriyle Tanrıların gazabına uğradığı söylentisinden ziyade kurduğu anaerkil düzenle tıpkı diğer Anadolu’lu tanrı ve kahramanlar gibi Olymposluların düzenine karşı çıktığı için cezalandırıldığı düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Erhat, 1996).
- 6 *SALT Araştırma* (2022). <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/74742>
- 7 Yamanlar Dağında Bir Küşat Resmi, *Akşam Gazetesi*, 3 Temmuz 1930.
- 8 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yer: 118-102-5, Tarih: 04.03.1949-00.00.0000
- 9 Suyun mülkiyeti meselesiyle ilgili bk. (Uştuk, 2021, ss.77-91).
- 10 *SALT Araştırma* (2020). İzmir’in 1931-1934 yıllarındaki belediye başkanı Behçet Uz döneminde yapılan işleri gösteren fotoğraf albümü. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/122027?mode=full>
- 11 İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 2022.
- 12 Ayrıntılı bilgi için bk. (Bilge Umar, 1993, s.212) Eski Lembos (Panagia Amanariotissa) Manastırı’nın harabesi köyün 1 km güneybatısındadır. Manastırın 987-1294 yılları arasındaki yazışmalarını Miklositch ve Müller yayımlamışlardır (Viyana 1871). Bk. *Nişanyan Yer Adları Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri*, 2022.

- 13 Bu konudaki tasnif için bk. (Halaçoğlu, 2011, ss.2313-2315).
- 14 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar Batı Anadolu vebanın en sık görüldüğü yerlerdendir. Kronolojik olarak 1716'dan 1720'ye, 1734'ten 1743'e 1757'den 1763'e 1765'ten 1772'ye, 1783'ten 1795'e ve 1812'den 1817'ye kadarki dönemler veba salgınlarıyla geçmiştir. *Taun, ölet* kelimeleriyle de ifade edilen veba salgını, Manisa ve çevresinde köylerin boşalmasına ve hatta bazı köylerin haritadan silinmesine sebep olmuştur. Vebanın kırsal alanda Yörükler, konar-göçer topluluklar üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir. Ova tabanında sıtma, dağlık alanlarda özellikle Yunt Dağı ve Spil (Manisa) Dağı çevresinde veba (taun) yaygın olarak görülen salgın hastalıklardan başlıcalarıdır. Bk. (Yiğit, 2018, ss. 236-237, 240).
- 15 Bu bölgenin 1943 yılında 131.462 m<sup>2</sup>'lik kısmının İzmir Verem Mücadele Cemiyeti irtifak (yararlanma) hakkı verildiğine dair belge için bk. BOA, Yer: 104-4-5 / 13.12 1943-00.00.0000.
- 16 1923 Senesi İzmir Vilayet İstatistiği, 2001.
- 17 BOA, DH.EUM. AYŞ. Yer: 40-73, Tarih: H-29-08-1338.
- 18 BOA, Yer: 118-102-5, Tarih: 04.03.1949-00.00.0000
- 19 Gelenekte *anaç* ve *yavru* adında iki tipi olan kerpiç, yaygın olarak tek ya da iki katlı köy evleri, ahırlar, kümesler, tandırıklar, helalar vs. inşasında kullanılırdı. Kerpiç evlerin içi yazın en sıcak günlerde 18 derecenin, kışın en soğuk gecelerinde 8-10 derecenin altına düşmezdi (Oğuz, 2019, s.19).
- 20 İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 2022.
- 21 Tü. *sanatoryum* < Lat. *sanatorium* “şifa evi” < *sanare* “iyileştirmek, deva olmak, şifa vermek” fiilinden +(t) *orium* ekiyle türetilmiştir. Bk. *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, 2022. Verem hastalarının iyileştirilmesi için kurulmuş sağlık kuruluşuna verilen addır. Bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, 2022.
- 22 Batı grubu ağızlarının bir kısmında c, ç, ş, y ünsüzlerinin sistemli bir şekilde kalın ünlüleri inceltmesi bu ağızlar için karakteristik bir özelliktir (Karahan, 2011, s.123).
- 23 Bu yasal düzenlemelerin başında 6831 sayılı Orman, 2634 sayılı Turizmi Teşvik, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma, 2873 sayılı Millî Parklar, 3213 sayılı Maden, 4342 sayılı Mera, 3402 sayılı Kadastro, 3621 sayılı Kıyı, 4122 sayılı Millî Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik, 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı, 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında yasalarla ve bunlarda yapılan değişiklikler örnek gösterilebilir. Çoban, A., Özlüer, F., Erensü, S., Akdemir, Ö., Üstün, B. (2015). Türkiye’de neoliberal politikaların ekolojiji kuşatması, direniş ve yeniden inşa. (A. Çoban Ed.) Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji. İmg.
- 24 Tahıl kabuğuna verilen isim (*Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*, 2022).
- 25 Köyün nüfusu az olduğu için görüşme gerçekleştirilen katılımcıların kişisel bilgilerini açık edebilecek, ortaya çıkaracak bilgilerin yazılmasından imtina edilmiş, isim ve soyadları kullanılmamıştır.
- 26 Kentsel dönüşüm projeleri için bk. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/kentsel-donusum-gelisim-ve-yenileme-projeleri/1271/4>
- 27 Ayrıntılar için bk. (Morand-Fehr, 2005, ss.1-2).
- 28 Ayrıntılar için bk. Oseguera Montiel, D., Keilbach Baer, N. M., van der Zijpp, A., Sato, C., & Udo, H. (2014). ‘It is better to herd than be herded’: making a living with goats in the Bajío region, Mexico. *Pastoralism*, 4(1), 1-18.

**Yazar katkı oranları:** Bu makalede her iki yazar da eşit oranda katkı sağlamış, saha çalışması birlikte yürütülmüştür.

**Contribution Rates of Authors to the Article:** Both authors contributed equally to this article, and the fieldwork was carried out together.

**Etik kurul raporu:** Bu çalışma için İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan E-50876801-199-2200008825 sayılı karar ile izin alınmıştır.

**Ethics committee approval:** For this study, approval was obtained from the İzmir Institute of Technology Humanities and Social Sciences Research and Publication Ethics Committee with the decision numbered E-50876801-199-2200008825.

**Finansal Destek:** Bu araştırma, “İZMİRAS Rotaları ve Yaşayan Parklar” Projesi kapsamında İZDOĞA Çevre Korunması İyileştirilmesi Müşavirlik ve Proje Hizmetleri Ticaret ve Sanayi A.Ş. ile İYTE TAMİKAM (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Tasarım Mimarlık ve Kent Araştırmaları Merkezi) arasında düzenlenen bir protokol ile desteklenmiştir.

**Support Statement:** The research has been funded within the scope of the “IZMIRAS Routes, and Living Parks” Project established with the protocol between İZDOĞA A.Ş. - IBB Environmental Protection, Rehabilitation, Consultancy and Project Services Company and İYTE TAMİKAM (Izmir Institute of Technology Design, Architecture and Urban Research and Practice Center).

**Çıkar Çatışması:** Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Statement of Interest:** There is no conflict of interest between the authors of this article.

## Kaynakça

- Alkan, L.-Yenigül, S. B. (2016). 1980 sonrası değişen kır kavramı ve kırdaki konut olgusu. *80 Sonrası Mekân ve Planlama*. Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 531-541. *Akşam Gazetesi*. 3 Temmuz 1930.
- Aydeniz, E. K.-Manav, B. E. (2015). İzmir’de bir modern mimarlık mirası: Yamanlar sanatoryumu. *Mimarlık* 386, 62-67.
- Aydın, S.-Yağcı, M. (2013). Sarıkeçililerin ‘eşkıyalığı’ ve Konya delibaş isyanı üzerine değinmeler. *Kebikeç*, (35) 59-112.
- Aydın, S. (2020). Yörükler. *Antropoloji Sözlüğü* içinde (1161-1162), Işık.
- Baer, G. (1969). The development of private ownership of land. *Studies in the Social History of Modern Egypt*. University of Chicago, 62-78.
- Başbakanlık Osmanlı arşivi (BOA), DH.EUM. AYŞ. Yer: 118-102-5, Tarih: 04.03.1949-00.00.0000
- Başbakanlık Osmanlı arşivi (BOA), DH.EUM. AYŞ. Yer: 40-73, Tarih: H-29-08-1338.
- Başbakanlık Cumhuriyet arşivi, Yer: 104-4-5 / 13.12 1943-00.00.0000.
- Berber, E.-Serçe, E. (2011). *Karşıyaka tarihi*. Karşıyaka Belediyesi.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford.
- Çilingir, T.-Görgün, E. K. (2018). Hızla üzerine kent gelen köyün, kentleşme ile imtihanı: uzunder. *Planlama 2018*; (Ek 1), 139-151.
- Çoban, A.-Özlüer, F.-Erensü, S.-Akdemir, Ö.-Üstün, B. (2015). Türkiye’de neoliberal politikaların ekolojiji kuşatması, direniş ve yeniden inşa. Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji (A. Çoban ed.) İmge.

- Doğer, E. (2005). Yamanlar Dağı'nda geç antik çağ iskanları: Kronolojik ve mekân organizasyonlarına ilişkin sorunlar. *Olba XII*, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi, Kaam, 101-124.
- Doğer, E. (2020). *İzmir'in Smyrna'sı paleolitik çağ'dan Türk fethine kadar*. İletişim.
- Emecen, F. M. (2010). *İlk Osmanlılar ve batı Anadolu beylikler dünyası*. Kitabevi.
- Ercilasun, A. B.-Akkoyunlu, Ziyat, (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lûgâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. TDK,
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Gelekeçi, O. (2004). Türk kültüründe oğuz-türkmen-yörük kavramları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 9-18.
- Gökmen, E. (2010). Batı Anadolu'da çekirge felâketi (1850-1915). *Belleten*, C 74, Nisan, 127-180.
- Halaçoğlu, Y. (2011). *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar (1453-1650) V*, Togan, 2313-2315.
- İnalcık, H. (2014). The Yörüks: Their origins, expansion and economic role, *Cedrus II* 467-495. DOI: 10.13113/CEDRUS.201406472
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu ağızları ses bilgisi (fonetik)*. Türk Dil Kurumu, XL-XLII.
- Jorgens, D. (2000). A comparative examination of the provisions of the Ottoman land code and khedive said's law of 1858. *New perspectives on Property and Land in the Middle East*, ed. Roger Owen, Harvard, 93-121.
- Karahan, L. (2011). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması. Türk dil kurumu*.
- Kasimis, C., Papadopoulou, A.-Pappas, Co. (2010). Gaining from rural migrants: Migrant employment strategies and socioeconomic implications for rural labour markets. *Sociologia Ruralis*, 50(3), 258-276.
- Kaya, A. (2018). İzmir'de suyun serüveni. İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- Keyder, Ç. (1998). Giriş: Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük ölçekli ticari tarım var mıydı? (Ç. Keyder-F. Tabak Ed.) *Osmanlı'da toprak mülkiyeti ve ticari tarım*, (17-35), Tarih Vakfı Yurt.
- Kottak, C. P. (2010). *Window on humanity a concise introduction to anthropology*. McGraw-Hill.
- Morand-Fehr, P. (2005), Recent developments in goat nutrition and application: A review. *Small Ruminant Research*, 60 (1-2) 25-43.
- Oğuz, Ö. (2019). *Paldır kültür kentleşmeler*. Geleneksel.
- Oseguera, M., David-K. B., Nicola Maria-van der Z., Akke- S., Chizu-Udo, H. (2014). It is better to herd than be herded?: Making a living with goats in the Bajío region, Mexico, *Pastoralism*, 4(1), 1-18.
- Scopinich-C., Juan-Strahsburger, E. (2010). The goat farming management for arid and desert zones: A technical approach to produce high quality milk during all the year. *Idesia*, 38(1), 119-125.
- Serçe, E. (2001). *1923 senesi İzmir vilayet istatistiği*. 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- Siddiq, A. B. (2017). Pastoral societies of Mardin province in southeast Turkey—some anthrozoological aspects. *Mukaddime*, 8 (2), 253-265. DOI: 10.19059/mukaddime.296314
- Strong, P. T. (2015). Ethnohistory. (J. D. Wright Ed.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (pp. 192-197) Elsevier.
- Umar, B. (1993). Eski Kordelio (Şimdi, Karşıyaka) adının kökeni ve anlamı üzerine. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 209-223.

Umar, B. (1999). İzmir 1950. Boyut.

Uştuk, O. (2021). Suyun mülkiyeti meselesi üzerinden su mirasını yeniden düşünmek: Karşılaştırmalı bir inceleme, *geçmişten günümüze su mirası İçmeler-Gülbahçe-Barbaros-Kadıovacık-Ildırı yer altı suyu rotası* (H. Yüceer ve Y. Özcan Gönülal, Ed.) İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 77-91.

Wylie, K. C. (1973). The uses and misuses of ethnohistory. *The Journal of interdisciplinary History*, 3(4), 707-720.

Yiğit, İ. (2018). *XVI-XX. yüzyıllarda Anadolu'da kaybolan yerleşmeler: Manisa-Konya örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

### Elektronik kaynaklar

İ.B.B. Atatürk kitaplığı sayısal arşiv ve e-kaynaklar (2022). Yamanlar Dağı ve Menemen Ovası Haritası. <https://sayisalarsiv.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?undefined>

İ.B.B. Atatürk kitaplığı sayısal arşiv ve e-kaynaklar (2022). Yamanlar Kamp Alanı (Kartpostal). <https://sayisalarsiv.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?undefined>

Nişanyan. S. (2022). Yamanlar maddesi. *Nişanyan yer adları Türkiye ve çevre ülkeler yerleşim birimleri envanteri* <https://nisanyanmap.com/?yer=17581&haritasi=yamanlar, 2022>.

Nişanyan. S. (2022). Sanatoryum maddesi. *Nişanyan sözlük çağdaş Türkçenin etimolojisi*, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/sanatoryum>

SALT Araştırma (2022). Yamanlar Dağı'ndan bir manzara. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/74742> (Open Access)

SALT Araştırma (2022). İzmir'in 1931-1934 yıllarındaki belediye başkanı Behçet Uz döneminde yapılan işleri gösteren fotoğraf albümü. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/122027?mode=full> (Open Access)

Türk dil kurumu (2022). *Güncel Türkçe Sözlük*. Sanatoryum maddesi., <https://sozluk.gov.tr/>

Türk dil kurumu (2022). *Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/>



Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).